

“Dâhilerimizi keşfedip değerlendirmede çok geç kaldık”

Prof. Dr. Adnan Kulaksızođlu

“Henüz elimizde devlet destekli, bilim adamlarının sunduğu veya sunacağı çocukları okul öncesinden başlayarak özel eğitime tabi tutabileceğimiz bir modelimiz yok. Ve maalesef Milli Eğitim’in bir kısım ilgilileri buna ihtiyaç olduğunu düşünmemektedirler. Bugün dâhi çocukların; öğrenme güçlüğü çeken, zekâ engelli çocuklara verilen imkânlar kadar imkânları yoktur.”

Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölüm Başkanı Prof. Dr. Adnan Kulaksızoğlu, çocuklar üzerine çok sayıda çalışmaya imza atmış bir isim. Bu çalışmaları arasında özel eğitimle ilgili çalışmaları ayrı bir yer tutuyor.

Prof. Dr. Kulaksızoğlu, Türkiye’nin üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocukların eğitiminde çok geç kaldığını söylüyor. İsrail başta olmak üzere birçok devletin bu çocukların eğitimini devlet politikası haline getirdiğini ifade eden Prof. Dr. Kulaksızoğlu devletin bu konuda özel politikalar geliştirmesi gerektiğini söylüyor.

Enderun geleneği olan bir milletin böyle bir hata yapmaması gerektiğini ifade eden Prof. Dr. Kulaksızoğlu, üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocukların eğitimi üzerine yaptığımız söyleşinin sonunda bir de güzel haber verdi.

Hocam, klasik bir soruyla başlamak istiyorum. Üstün zekâlı ve yetenekli çocuk deyince ne anlamak gerekiyor?

Klasik zekâ kuramına göre IQ’su 130 ve üstünde olan çocuklara, bir başka tanımda da 140 ve üstünde olan çocuklara üstün zekâlı çocuklar diyorlar. 130’u temel alırsak yaklaşık olarak toplumun % 2’sinin oluşturduğu bir gruptan söz ediyoruz. Zekâ ile yeteneği eş anlamlı kullandığımızda üstün yetenekli ve zekâlı çocuklar demek yanlış olmaz. Bir de verilenlerden hareketle orijinal, farklı bir şeyler üretebilme yeteneğine sahip olan çocuklar var. Güzel sanatlarda, resimde, edebiyatta, müzikte farklılıkları ortaya sergileyenler üstün yetenekli çocuklardır. Üstün zekâları olmayabilir, 130 ve üstünde olmayabilirler ama bu çocukların tamamı belli bir derecede zekidir. Bir araştırmaya göre 120 zekâ bölümündeler ama üstün zekâlı çocukların tamamı çok iyi kompozitör, çok iyi ressam, çok iyi edebiyatçı, çok iyi heykeltıraş değillerdir. Üstün yeteneklilik nadir bulunan bir durumdur. Uygarlığın gelişmesini borçlu olduğumuz insanlardır. Çünkü teknolojide, bilimde, sanatta bu insanlar üretim yapıyorlar daha çok. Dolayısıyla bu potansiyel insan gücünü iyi değerlendirmemiz, iyi eğitmemiz ve uygun alanlarda istihdam etmemiz lazım.

Peki, Türkiye’de üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocuklar, gerektiği kadar değerlendirilip, eğitilip, istihdam edilebiliyor mu?

Türkiye’de maalesef bu zekâ bölümündeki çocuklar için çok az şey yapıldı. Özel eğitim imkânlarımız çok kısıtlı. Üç yaşında okuma-yazma öğrenmiş, dört yaşında temel matematiği öğrenmiş bu çocukları biz hâlâ normallerle aynı okula yazdırıp normallerle aynı yaşta mezun olmasını bekliyoruz. Bu çocuklar için ilkokul 1’de sınıf atlatma var, onun dışında fazla bir imkânımız yok. Ama yapılması gerekir. Gelişmiş ülkeler gelişmişliğini bunlara borçlu. Almanya bunlara borçlu, Rusya bunlara borçlu, İsrail bu konuda çok ciddi programlar yapıyor. Bu çocuklar için Amerika’da, İsrail’de, Rusya’da, Almanya’da çok özel programlar var. Bizde henüz bu programlar ortada yok.

Üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocukları keşfetme ve değerlendirmede asıl öncelik ve sorumluluk kime ait? Devlete mi yoksa aileye mi ait? Burada en büyük görev kime düşüyor?

Aile, çocuğunun üstün zekâlı ve üstün yetenekli özelliklerini fark ettiğinde, “Bu çocukta bir farklılık var” dediğinde üstüne gitmeli ve çocuğun kendini geliştirmesi için onun özel eğitim alması için ne kadar çaba gösterebiliyorsa göstermeli.

Bu çocukların tespiti devletin ilgili kurumları tarafından yapılabilmesi ve bunlara özel programlar uygulanmalı. Ölçümü yapmışsınız, program yapmamışsanız, ölçüm yapmanın bir manası yok, onun da yanışı var. Çocuğa ölçüm yaptınız, ailesine de “Senin çocuğun üstün yetenekli” dediniz. Sonra? Ne olacak sonra? Bu o zaman bir etiketleme oluyor. Bunu bir asalet unvanı gibi “Benim çocuğum bilmem kaç IQ’lu” diye dolaştırılan çocuklar biliyorum ben.

Ölçümlene yapılmalı ama ölçümlemenin sonunda özel eğitime tabi tutulacaksa yapılmalı. Yoksa çocuğun zekâ seviyesini annenin bilmesi, babanın bilmesi, öğretmenin bilmesi bir şey ifade etmez. Bu çocuklar dediğim gibi çok hızlı ilerleyecek ve bilimde, sanatta en yukarılara gelebilecek potansiyele sahip çocuklar. Onun için bunlar ele alınmalı özellikle. Ama bizim böyle bir derdimiz olmadı şimdiye kadar.

Bizim derdimiz olmadı derken neyi kastettiniz?

Kim diyor: “Üstün yetenekleri eğitelim, Türkiye’nin dünyanın ekonomisine gelişmesine katkıda bulunsun.” Kim düşünüyor bunu? Kimsenin böyle bir derdi yok. Bir-iki tane özel okul kuruldu. O kadar. Yani bunun bir hükümet politikası, bir milli politika olarak ele alınması söz konusu olmadı hiç.

Türkiye’de yüzde 2 diyoruz ama 1,5 milyon insandan bahsediyoruz. Hani nerede bunlar? Bunların bir kısmı yerini bulmuştur muhakkak. Ama bir kısmı da köyde, kentte, kasabada serseri mayın gibi dolaşiyor. Belki bir kısmı okulda, bir kısmı okulun dışında. Bir kısmı da zekâsını “şeytanlıklar” a çalıştırıyor.

Türkiye 2002’lerde 4,5 milyonluk Norveç’le aynı üretimi yapıyordu. 70 milyonla 4,5 milyon yan yanaydı ekonomik olarak. Bunun sebebi ne? Norveçliler üstün zekâlı ve yetenekli potansiyeli daha iyi kullanıyor. Bugün İsrail’in böyle olmasının arkasında insan gücü yoksa ne var? İsrail’de beyin gücü kuvvetli olanlar önde. Bunları özel seçiyor İsrail. İsrail’in çok önemli bir politikasıdır bu. Bizim iskaladığımızı dünya iskalamıyor.

İsrail bunu nasıl yapıyor? Bir devlet politikası olarak mı olaya bakıyor?

Evet. Hani biliyorsunuz Kur’anî ifadedir. “Seçilmiş” olduğunu söyler, açık yazılıdır. Onlar seçilmiş olmanın getirdiği avantajların farkında. Zaten seçilmişler arasından da seçiyorlar. Bunu bilerek yapıyorlar. Okulda keşfedememişlerse askere gelenleri de tekrar ölçümden geçiriyorlar. Okul dışında kalmış olanları da keşfediyorlar. “Aileler keşfetsin, bize getirsin” diye bir şey yok. Bu onların özel politikaları.

Buradan yola çıkarak şunu mu söylememiz gerekiyor hocam? Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların keşfedilmesi ailelerin insafına bırakılamaz. Bunun bir devlet politikası haline getirilmesi gerekiyor.

Kesinlikle. Enderun geleneğinden gelmiş bir devletin artçıları bu hatayı yapmamalıydı. Enderun, özel seçilmişlerin eğitildiği okullar ve zannediyorum bir döneme kadar yüzde 70 başarılı oldu. İmparatorluğu yönetenler hep Enderun çıkışlı. Böyle bir geçmişimiz var. Cumhuriyet’te bir-iki uygulama olmuş. Özel yasalar çıkarılmış. Üstün yetenekli olduğu bilinen çocukları resimde, müzikte yurtdışına göndermişiz. Bir-iki bilinen isim var. Daha sonra o da durmuş. Onun dışında fen lisesi uygulaması var. Başka ne var? Bir-iki mevzii değerlendirme var. Bazı okullar, onları bir sınıfta toplamış. O da çok doğru bir uygulama değil. Çünkü “Niye benim çocuğum o sınıfta değil?” diye anne babanın baskısı oluyor. Ankara’da bu uygulama yapıldığında bütün devlet ricali “Benim çocuğum da oraya girsin” demeye başlamış. Vazgeçmişler.

Kısaca henüz elimizde devlet destekli, bilim adamlarının sunduğu veya sunacağı çocukları okul öncesinden başlayarak özel eğitime tabi tutabileceğimiz bir modelimiz yok. Ve maalesef Milli Eğitim’in bir kısım ilgilileri buna ihtiyaç olduğunu düşünmemekteler.

Bu çok daha vahim değil mi hocam?

Tabii. Yani bugün üstün zekâlı ve yetenekli çocukların; öğrenme güçlüğü çeken çocuklara, zekâ engelli çocuklara verilen imkânlar kadar imkânları yoktur. “Zaten avantajlı çocuk, neden özel eğitilsin ki” deyip bırakıyorlar işi... İyi de o avantajını bizim kendi lehimize kullanmamız için daha ileri götürmemiz lazım. O avantaj bizim işimize yarayacak. Bu insanlık âlemi için büyük bir potansiyel. Bunu nasıl zıyan edebiliriz?

Bizim gelişmiş ülkelerde olduğu gibi üstün beyin gücünü kullanmamız lazım. Bu da özel eğitimle olur. Bu çocukları alacağız, özel eğiteceğiz. Biz 3 yaşında okuma yazma öğrenmiş bireye “18 yaşına gelmeden liseyi bitiremezsin” diyoruz. Olacak şey mi bu? Onun önünde 13 sene var. Niye beklesin ki bu kadar, neden beklesin? Amerika bu çocukları 14-15 yaşında alıyor üniversiteye. Hindistan bile bunu yapıyor. Dolayısıyla bu bir ziyandır. Bu ziyanı yapmayalım. Ama bu işin sorumlusu da biziz yani. Geç kaldık.

Ama tüm bu olumsuzluklara rağmen beni ümitlendiren ve heyecanlandıran gelişmeler yaşanmaya başladı. Milli Eğitim ve TÜBİTAK işbirliğiyle önümüzdeki günlerde benim de davet edildiğim 40 bilim adamının katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilecek. Bu toplantıda üstün zekâlı ve yetenekli çocukların eğitimiyle ilgili neler yapılabileceğiyle ilgili görüşler ve fikirler alınacak. Bu toplantıdan güzel ve sevindirici gelişmeler çıkacağını ümit ediyorum.

Ahlaki değerlerle büyümeliler

Üstün zekâlı çocukların eğitiminde ailelerin en çok neye dikkat etmeleri gerekir hocam?

Bu çocukların üstün benlik duygusunu kazanmamaları, herkese yukarıdan bakmamalarını sağlamak lazım. Böyle olduklarında toplumla uyuşmuyorlar, akranları tarafından dışlanıyorlar. Bu çocuklarda empati duygusunu geliştirmeye çalışmak lazım. Ötekinin yerine kendini koyabilme özelliği çok önemli.

Üstün yeteneklilerin belirli insanî değerlerle, ahlakî değerlerle, moral değerlerle yüzleştirilmesi ve bunları öğrenmesi lazım. Bu çocuklar bu değerleri daha kolay öğreniyor. Yani herkesin uymasını beklediğimiz, dinlerin de temeli olan temel değerler olan dürüstlük, doğruluk, iyilik, yardımseverlik, çalışma gibi temel değerleri bunlara öğretmek lazım. Bunlar öğretilmezse, diğerkâm olmazlarsa yani başkasının adına yaşayan insanlar olmazlarsa; hedonist, zevke, hazza yönelik insanlar olurlarsa ya da benliklerini çok ön plana çıkarırlarsa, belli bir ideolojinin, belli bir dünya görüşünün insanı olarak hayatlarına devam ederler. Bu insanların liderlik özellikleri, başkalarını etkileme özelliği var. Ve zekâlarından dolayı “gücü” elinde bulundurabilirler, insanları yönlendirebilirler. Mesela Hitler. Hitler, gücünü eğer insanî alanlarda kullanabilseydi çok muhtemelen II. Dünya Savaşı’ndaki bu büyük yıkımlar olmazdı.

Keşfedilmeyeni bekleyen tehlike

Üstün zekâlı veya yetenekli olduğu keşfedilmeyen çocuk ne gibi zorluklarla karşılaşır?

Bu çocuklar akranlarıyla aynı sınıfta olduklarında okul başarıları çok önde olduğu için o sınıfta bulunmak istemezler. Zaten bildikleri bilgileri tekraren dinlemek istemezler. Dolayısıyla okul başarıları düşer, okula yönelik ilgileri azalır. Ve çok zeki oldukları halde okuldan kopabilirler.

Bu çocuklar temel olarak erken yaşta öğrenen, çok kolay öğrenen, merak duyguları çok yüksek çocuklardır. Bu çocuklar tatmin olmaz bir merak duygusuna sahiptir ve çok soru sorarlar. Konuşmayı kullanmaya başladıktan sonra yaptıkları iş soru sormaktır ve bazen aynı soruyu defalarca sorarlar. Ebeveynin sıkıntısı burada başlıyor. Çocuklarına yetemiyorlar. Çünkü yaşının üstünde sorular soruyorlar ve sorularının cevaplanmasını istiyorlar. Eğer ebeveyn çocuklarının sorularına cevap verecek yeterlilikte değilse ona soru sormayı yasaklıyor. Aslında anne-babalar böyle yapmakla farkında olmadan çocuklarının merak duygularını öldürerek yeteneklerini yok ediyorlar.

Bu çocukları normallerle bir arada eğitirseniz, bunun farklılığının üstüne gitmezseniz, çocuk da “ne yapalım” der, herkes gibi aynı sınıflarda okumaya devam eder. O çocukların hayat başarıları belki başka alanlarda devam edecek. Ama bunların kendi baş edebilecekleri zorlukta sorunlarla yüzleştirmeleri için özel eğitilmeleri lazım. Dört işlemi bilen bir çocuğa dört işlemi tekrar öğretmenin bir anlamı yok. Daha üst seviyeli matematikle yüzleştireceksin ki ondan sonra daha üst seviyeye çıkabilsin.

Bu çocuklar okullarda kaldıklarında zaten hiç çalışmadan dinleyici olarak öğreniyorlar. Ve okulunda, sınıfında en iyileri oluyorlar. Dezavantaj ne? Çalışma alışkanlıklarını kazanamıyorlar. Daha sonra kendileri gibi olanların yani seçilmiş olanların, sınavla başarılı olanların girdiği okula giriyorlar. Mesela fen liseleri bu çocuklar için kurulmuştur. Çalışma alışkanlığı kazanmamış, çalışmadan sınıf birincisi olmaya alışmış üstün zekâlı çocuk, burada ilk kez başarısızlıkla yüzleşiyor. Kendisi gibi olanların yanında ikinci planda kalmaya başlıyor, başarısızlığa uğruyor ve tökezlemeye başlıyor.

Aileler ne yapsın?

Çocuğu üstün zekâlı ve yetenekli olan ailelere ne tavsiye edersiniz? Aile her şeyden önce okusun, araştırsın. Bu çocuk için neler yapabileceğini öğrensin. İkinci olarak öğrenme fırsatlarını sonuna kadar açsın. Bu çocuklar zaten öğrenecekler ama aile çocukların meraklarıyla ve sorularıyla baş edemezler. Çünkü onların bilgisinin çok üstünde şeyler öğrenmek istiyor. O zaman ne yapacak?